

УДК 327(477):(1-67)

О. І. Войтович, канд. політ. наук, доц.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра міжнародних відносин,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

УКРАЇНА І КРАЇНИ АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Розглянуто сучасні політичні, економічні проблеми і проблеми безпеки в Азіатсько-тихоокеанському регіоні, а також зовнішня політика України щодо країн регіону. Аналізуються фактори, що перешкоджали активній зовнішній політиці української держави в даному регіоні у 90-і роки, а також фактори позитивного впливу на регіональну політику країни. Аналізуються деякі проблеми українсько-китайських відносин і перспектив співробітництва України з одним із провідних акторів Азіатсько-тихоокеанського регіону — Китаєм.

Ключові слова: Азіатсько-тихоокеанський регіон, торговельно-економічні відносини, регіональна безпека, політична стабільність, зовнішньополітичні пріоритети.

Сучасний стан міжнародних відносин а Азіатсько-тихоокеанському регіоні (далі АТР) характеризується рисами позитивного характеру. По-перше, поглиблюються інтеграційні процеси. В регіоні існує з 1989 р. одна з найбільших регіональних організацій — Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво (далі АТЕС), яка охоплює двадцять одну країну. Останній саміт цієї організації у Шанхаї (КНР, жовтень 2001 р.) продемонстрував, що вона має потужний політичний і економічний потенціал для вирішення проблем регіону і за його межами. Інтеграційні процеси мали місце в Південно-Східній Азії (далі ПСА). Важливо підкреслити, що саме в АСЕАН об'єдналися країни, що належали до двох протилежних суспільно-політичних систем, і це свідчить про подолання ідеологічних стереотипів минулих часів. По-друге, у регіоні зберігається політична стабільність, фактори забезпечення якої спостерігаються з кінця 80-х років. Жодна з провідних країн регіону, на наш погляд, не намагається підірвати існуючу рівновагу сил. Хоча наприкінці 90-х років мало місце погіршення двосторонніх американо-китайських відносин. А в академічних журналах з'явилися статті про майбутні виклики для США, що надходять з КНР [1, 58; 250]. Деякі проблеми з'явилися і в російсько-китайських відносинах. Утім, обидві країни зацікавлені в існуванні нормальних стосунків. Китай і надалі залишатиметься головним покупцем російських високотехнологічних озброєнь [2, 7]. По-третє, в регіоні склався потужний економічний потенціал: США, Японія (яка, до речі, за останніми даними подолала стан рецесії), нові індустріальні країни (далі НІК), КНР і країни, що входять до АСЕАН.

Загалом, упродовж минулого десятиріччя і на початку ХХІ століття в АТР склалась атмосфера взаєморозуміння. Змінились на краще стосунки в межах “чотирикутника”: США — Японія — КНР — Росія. Винятком залишається, поки що, регіон Північно-Східної Азії, в основному через невирішену корейську проблему. Але, як свідчить перебіг останніх подій навколо біженців з Північної Кореї до Південної через Китай, режим Кім Чен Іра не має тієї підтримки з боку КНР, якою вона була колись. Пекін, незважаючи на існуючу угоду з Пхеньяном, не перешкоджає політичним емігрантам з КНДР покидати свою країну і направлятись до

Південної Кореї через територію КНР. Позбавлення підтримки з боку Пекіна означає, що у Пхеньяні зменшуються можливості протидіяти вирішенню корейської проблеми у майбутньому.

Новий підйом, характерний для російсько-китайських відносин, про що свідчить зустріч лідерів країн-членів Шанхайської організації співробітництва (далі ШОС) у Санкт-Петербурзі на початку червня 2002 р. [3, 7]. На цій зустрічі відбулась подальша інституалізація цієї організації. Було підписано Санкт-Петербурзьку Хартію (фактично Устав ШОС). Організація має на меті вирішення проблем, які, безумовно, торкаються і АТР: боротьба з міжнародним тероризмом і наркоторгівлею, локалізація афганського конфлікту, через створення поясу безпеки навколо країни.

Певна воєнно-політична стабільність існує у відносинах між Америкою і Китаєм.

Втім, Азіатсько-тихоокеанський регіон ще й досі зберігає потенціал конфліктності через невирішеність багатьох проблем [4, 69]. На АТР як підсистему міжнародних відносин не може не впливати ситуація, яка склалась в іншій підсистемі — регіоні Південної Азії. Мається на увазі прикордонний конфлікт між Індією і Пакистаном через Кашмір. небезпека полягає у тому, що конфліктують країни, які мають ядерну зброю. Нестабільною поки що залишається ситуація і в Афганістані.

* * *

Досвід минулого десятиріччя дає підстави вважати, що при формуванні й проведенні зовнішньої політики України щодо країн АТР політикоформуючі кола враховували наступні чинники.

Як європейська регіональна держава Україна намагалась розвивати і розвиває в першу чергу відносини з європейськими країнами, Європейським Союзом (далі ЄС) і США. 18 червня 2002 року Президент України Л. Кучма виступив у Верховній Раді з посланням “Європейський вибір”, де виклав стратегічні цілі України у зовнішній політиці. Стратегічною метою є членство у Євросоюзі. Проте, багатовекторність зовнішньої політики країни залишатиметься й надалі [5, 5].

Найбільш пріоритетними залишались відносини Києва з Варшавою, Вашингтоном, Берліном та Москвою. Причому найбільш інтенсивно вони розвивались з Польщею. Стосунки з іншими країнами залишались порівняно менш насиченими, суттєвими. Із країн АТР слід визначити стосунки з КНР та Південною Кореєю.

Зовнішня політика України залишалась багатовекторною. Але, як свідчить досвід, і в цьому полягає проблема, реалізувати всі напрями досить успішно виявилось вкрай складним завданням. Дещо спорадично розвивався далекосхідний вектор. Певна пасивність у відносинах з країнами регіону була пов'язана з тим, що з боку України недостатніми були можливості виконання взятих зобов'язань саме через складне економічне становище.

В умовах глобалізації міжнародних відносин та реструктуризації світової економіки, економізації зовнішньої політики, пережитком минулого, на наш погляд, залишався поділ інститутів державної влади, що займалися зовнішньою політикою та торговельно-економічними відносинами. Це призводило до дисперсії зусиль. Тільки на початку нинішнього століття тут почали відбуватися певні позитивні зрушення. Більш ефективно, на наш погляд, сприятиме економізації зовнішньої політики країни утворена спеціальна координаційна рада МЗС і Міністерства економіки [6, 10].

Не на користь проведенню активної зовнішньої політики взагалі, так і в АТР зокрема, є її нескоординованість між Міністерством закордонних справ, Верховною Радою та адміністрацією Президента. Різними посадовими особами робились заяви, що свідчили про відсутність чіткої уяви про зовнішньополітичні пріоритети України в регіоні.

На рівні перцепції, Азіатсько-тихоокеанський регіон через географічну віддаленість не розглядався як такий, що має надзвичайне значення для України. Це призвело до втрачання українською стороною ринків та торговельно-економічних партнерів традиційних ще за часів колишнього СРСР.

Загалом вищезазначене розглядається нами як фактори негативного впливу на зовнішню політику. Втім, далекосхідний напрям України має і свій актив. По-перше, країни Азіатсько-тихоокеанського регіону одними з перших визнали незалежну українську державу, зокрема, це КНР, Японія, Південна Корея, країни-члени АСЕАН. Дипломатичні відносини були встановлені на початку 1992 року. По-друге, попри все, Україна має позитивний досвід співробітництва з КНР, СРВ та іншими країнами колишнього соціалістичного блоку як республіка колишнього Союзу РСР. По-третє, Україна як незалежна держава не має негативного досвіду минулих років, який би відігравав деструктивну роль у міждержавних стосунках. По-четверте, відсутнім є негативний потенціал у двосторонніх відносинах, що притаманний державам одного регіону. Особливо через територіальні проблеми. В регіоні нараховується близько сорока невирішених прикордонних питань.

Зазначені вище фактори й надалі позитивно сприятимуть політиці України в регіоні, робитимуть її більш можливою та передбачуваною. Особливо у стосунках з провідними акторами АТР. Одним із них є КНР.

Сучасний Китай один з найпривабливіших і головних партнерів для України. Країна з великим об'ємом інвестицій. Наприкінці 90-х років вони склали загалом близько 130 млрд. дол. Тоді ж економіка КНР демонструвала високі темпи зростання ВВП — 8-10%. Країна мала значні валютні накопичення, що сягнули за 145 млрд. дол., у зовнішній торгівлі — позитивне сальдо торговельного балансу. Нещодавно Китай став членом Світової організації торгівлі (далі СОТ). Свідченням того, що КНР одна з провідних країн регіону, було проведення у Шанхаї у жовтні 2001 року саміту країн-членів організації АТЕС. Ось чому китайська складова чи не найголовніша у стосунках Києва з країнами Азіатсько-тихоокеанського регіону. Про це свідчить також інтенсивність контактів на найвищому рівні за останні роки. Так, у липні 2001 року Голова КНР Цзянь Цземінь відвідав Україну з робочим візитом, а наприкінці січня — на початку лютого поточного року Міністр закордонних справ України А. Зленко перебував у КНР з офіційним візитом у зв'язку з 10-ю річницею встановлення дипломатичних відносин між обома країнами.

Нормальні дипломатичні стосунки були забезпечені завдяки тому, що українська сторона з самого початку двосторонніх зносин заявила про визнання та дотримання принципів встановлення дипломатичних відносин Китаю з іншими країнами, а саме: уряд КНР є єдиним законним урядом, що репрезентує всі народи, які мешкають у Китаю, а Тайвань — складова провінція КНР. Цих принципових положень Україна дотримуватиметься й надалі.

Пекін у своїх стосунках з Києвом керується п'ятьма принципами мирного співіснування: взаємного поважання суверенітету та територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи одне одного, рівності й взаємної вигоди та мирного співіснування. Загалом на початку 90-х років було закладено здорове підґрунття двосторонніх відносин.

Між двома країнами розвиваються достойні політичні стосунки. За пройдене десятиріччя відбулось чимало зустрічей на найвищому рівні. З часу встановлення дипломатичних відносин між обома країнами було підписано близько ста офіційних документів, що заклали міцну правову базу для подальшого всебічного співробітництва. Серед них — Спільна декларація України та КНР про дружбу і всебічне співробітництво в ХХІ столітті. Тепер головне завдання полягає в тому, щоб без зволікань перевести ці досягнення у політико-правовій сфері в практичну площину з максимальним зиском для обох сторін. Про рівень політичних стосунків

свідчить й те, що в ході переговорів сторони торкаються проблем, які знаходяться як за межами двосторонніх відносин, так і за межами АТР. Під час візиту Голови КНР в Україну у липні минулого року обговорювалися питання, пов'язані з підвищенням авторитету та ролі ООН у забезпеченні миру й безпеки на глобальному рівні. Актуальність цієї проблеми очевидна. До того ж, можливо, що сама організація зазнає у майбутньому структурних перетворень (мається на увазі намагання ФРН, Бразилії та деяких країн АТР увійти до складу Ради Безпеки ООН у якості постійних членів). Обговорення проблем, пов'язаних з ООН є доказом того, що у Пекіні високо оцінюють роль та потенційний вплив України як члена цієї організації (на протязі 2000 — 2001 рр. вона була членом Ради Безпеки та головувала в ній у першій половині 2001 року).

Обидві країни надають великого значення Договору з ПРО від 1972 року між колишнім СРСР та Сполученими Штатами. Від збереження цього Договору залежить глобальна стратегічна стабільність й міжнародна безпека. Але, як відомо, у червні 2002 року США вийшли з Договору, що, на наш погляд, негативно впливатиме на міжнародну безпеку.

Україна і Китай тісно співпрацюють також у військово-технічній сфері. Слід зауважити, що КНР взяла на себе зобов'язання по забезпеченню гарантій національної безпеки України, наданих їй у зв'язку з відмовою від ядерної зброї.

Важливою тенденцією у зовнішній політиці України щодо Китаю за останні роки виявилась її регіоналізація. В даному контексті вона розуміється як розширення зв'язків, співробітництво між містами, областями та провінціями двох країн в культурній та торговельно-економічній сферах. Це дозволяє підвищити рівень взаєморозуміння, подолати стереотипи у мисленні одне одного як набутих нещодавно, так і тих, що залишились ще за часів протистояння (до 1989 року) між Радянським Союзом і КНР.

Наочним свідоцтвом співробітництва між двома країнами є рівень торговельно-економічних стосунків. Десятирічний досвід показує, що вони розвивались не завжди по висхідній лінії. На початку самостійного, з боку України, співробітництва з КНР об'єм товарообороту склав у 1993 році близько 450 млн. дол. [7, 54]. В середині 90-х років він збільшився майже вдвічі. А в 1997 р. перевищив 1 млрд. дол. Темпи зростання обсягу вселяли надію на різке збільшення показників у 2000 р. до 2 — 3 млрд. дол. [8, 35]. Але цього не сталося. Обсяг торгівлі досяг позначки у 600 млн. дол. І лише у 2001 році намітились позитивні зрушення. Не на користь України той факт, що основу експорту у Китай складає переважно сировина, вироби металургійної промисловості, а не продукція машинобудівної галузі, військова техніка тощо. Поки у Азіатсько-тихоокеанському регіоні має місце торгівля зброєю, Україна повинна використати всі можливості, щоб брати в ній участь, зайняти свій сегмент цього ринку і мати комерційну вигоду. Вона має потенціал для співробітництва в аерокосмічній, авіаційній, суднобудівній та інших галузях.

Слід зазначити, що в активному співробітництві з Україною зацікавлена китайська сторона. Зараз Китай вирішує для себе одне з стратегічних завдань — на основі економічного розвитку, новітніх технологій досягти такої сукупної економічної могутності, яка б вивела його на рівень світової держави. Пекін проводить доволі прагматичну політику, і це необхідно враховувати українській стороні. Зволення можуть призвести до того, що далекосхідний партнер переорієнтується на інші регіональні держави, а Україна буде витіснена з китайського ринку.

З урахуванням вищезазначеного слід зробити наступні висновки:

— перспективним для України є все ж подальше співробітництво з країнами Азіатсько-тихоокеанського регіону, зокрема з КНР та іншими традиційними партнерами;

— оскільки в регіоні інтеграційні процеси тільки-но набувають початку і тут

немає всеохоплюючої інтеграційної структури (на відміну від Європи), то українська сторона має більше шансів зайняти свою нішу, має більше можливостей для маневру;

— для України провідні країни АТР, в тому числі Китай, можуть бути потенційними інвесторами при наявності у нас відповідного правового поля, зацікавленості в проведенні справжніх реформ;

— сторони можуть співпрацювати в галузі новітніх технологій та створювати спільні підприємства. В протилежному випадку Україна залишиться аутсайдером, що, безумовно, не на її користь.

Література

1. Shambaugh D. *Facing Reality in China Policy*. // *Foreign Affairs*. — January/February. 2001. — Vol. 80. — N 1. — P. 50-64, Soong — Bum Ahn. *China as Number One*. // *Current History*. — September, 2001. — Vol. 100. — N 647. — P. 250-257.
2. *Независимая газета*. — 2002. — 3 июня.
3. *Независимая газета*. — 2002. — 10 июня.
4. Войтович О. І. Сучасні проблеми безпеки в Азіатсько-тихоокеанському регіоні. // *Дослідження світової політики*. — К., 2001. — Вип. 18. — С. 66 — 73.
5. *Независимая газета*. — 2002. — 19 июня.
6. *Зеркало недели*. — 26 января 2002. — № 3.
7. Шергін С. О. *Кроки на Схід*. // *Політика і час*. — 1994. — № 6. — С. 53-61.
8. Султанський П. О. *Для нас це аж ніяк не шляхопровід. Китайська складова української зовнішньої політики*. // *Політика і час*. — 1996. — № 11. — С. 30-38.

А. И. Войтович

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра международных отношений,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

УКРАИНА И СТРАНЫ АЗИАТСКО-ТИХООКЕАНСКОГО РЕГИОНА: ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

Отношения Украины со странами Азиатско-тихоокеанского региона будут успешными в том случае, если будут преодолены кризисные явления в политической и экономической сферах и внешняя политика украинского государства будет более активной на этом направлении.

Ключевые слова: Азиатско-тихоокеанский регион, торгово-экономические отношения, региональная безопасность, политическая стабильность, внешнеполитические приоритеты.